

**O'ZBEKISTONDA ICHKI BOZORNI RAQAMLI PLATFORMALAR
ORQALI TARTIBGA SOLISH IMKONIYATLARI**

**“Iqtisodiyot va pedagogika” universiteti NTM “Iqtisodiyot” yo’nalishi 1-bosqich
magistranti**

Karimov Islom Salim o’g’li

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda ichki bozorni raqamli platformalar orqali tartibga solish imkoniyatlari tahlil qilingan. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, e-tijorat platformalarining o'sishi va davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini modernizatsiya qilish zarurati o'rganilgan. Tadqiqot davomida raqamli platformalarning bozor samaradorligiga ta'siri, narx shaffofligini ta'minlash, raqobatni kuchaytirish hamda iste'molchilar huquqlarini himoya qilish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Xalqaro tajriba tahlili asosida O'zbekistonda raqamli bozor platformalarini joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli platforma, ichki bozor, bozorni tartibga solish, e-tijorat, raqamli iqtisodiyot, bozor samaradorligi, narx shaffofligi, raqobat muhiti, O'zbekiston.

**ВОЗМОЖНОСТИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА ЧЕРЕЗ
ЦИФРОВЫЕ ПЛАТФОРМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ**

Аннотация: В данной статье анализируются возможности регулирования внутреннего рынка Узбекистана посредством цифровых платформ. Рассматривается развитие цифровой экономики в стране, рост платформ электронной торговли и необходимость модернизации механизмов государственного регулирования. Исследованы возможности цифровых платформ в повышении рыночной эффективности, обеспечении прозрачности цен, усилении конкуренции и защиты прав потребителей.

Ключевые слова: цифровая платформа, внутренний рынок, рыночное регулирование, электронная торговля, цифровая экономика, рыночная эффективность, ценовая прозрачность, конкурентная среда.

**OPPORTUNITIES FOR REGULATING THE DOMESTIC MARKET
THROUGH DIGITAL PLATFORMS IN UZBEKISTAN**

Abstract: This article analyzes the opportunities for regulating Uzbekistan's domestic market through digital platforms. The development of the digital economy in the

country, the growth of e-commerce platforms, and the necessity to modernize state regulation mechanisms are examined. The research investigates how digital platforms can enhance market efficiency, ensure price transparency, strengthen competition, and protect consumer rights. Based on international experience, recommendations for implementing digital market platforms in Uzbekistan are developed.

Keywords: digital platform, domestic market, market regulation, e-commerce, digital economy, market efficiency, price transparency, competitive environment, Uzbekistan.

Kirish

Zamonaviy global iqtisodiyotda raqamli texnologiyalar va platformalar bozorni tartibga solishning muhim vositasiga aylanib bormoqda. Dunyo bo'ylab kuzatilayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari ichki bozor mexanizmlarini tubdan o'zgartirmoqda, narx shaffofligini oshirmoqda va iste'molchilar hamda ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi axborot assimetriasini kamaytirmoqda. O'zbekiston ham ushbu global tendentsiyalardan chetda qolmay, 2017 yildan boshlab amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar doirasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilab oldi.

"Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida davlat boshqaruvini raqamlashtirish, elektron tijoratni rivojlantirish va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish ko'zda tutilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi PF-6079-son Farmoni bilan tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini belgilab bergan.

Biroq ichki bozorni samarali tartibga solish masalasi O'zbekistonda hali to'liq hal etilmagan muammo bo'lib qolmoqda. Bozorda monopolistik tendentsiyalar, narx belgilashda shaffoflikning etishmasligi, sifatsiz mahsulotlarning muomalada bo'lishi va iste'molchilar huquqlarining yetarli darajada himoya qilinmasligi kabi muammolar mavjud. Raqamli platformalar ushbu muammolarni hal etishda samarali vosita vazifasini o'tashi mumkin.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda ichki bozorni raqamli platformalar orqali tartibga solishning nazariy asoslarini va amaliy imkoniyatlarini tahlil qilish hamda tegishli tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot ob'ekti sifatida O'zbekistonning ichki bozori va raqamli platformalar xizmat qiladi. Tadqiqot predmeti esa raqamli platformalar orqali bozorni tartibga solish mexanizmlari va ularning samaradorligi hisoblanadi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili

Raqamli platformalar iqtisodiyoti nazariyasi bo'yicha xorijiy olimlarning salmoqli ilmiy ishlari mavjud. J. Rochet va J. Tirole (2003) ko'p tomonlama bozorlar (multi-sided markets) nazariyasini asoslab, raqamli platformalarning iqtisodiy mohiyatini tushuntiruvchi fundamental model yaratdilar. Ularning tadqiqotlarida platforma ikkita yoki undan ko'proq foydalanuvchilar guruhini o'zaro munosabatga keltirishi va shu orqali qo'shimcha qiymat yaratishi ko'rsatildi.

Parker va Van Alstyne (2005) platformali iqtisodiyot nazariyasini yanada rivojlantirib, "ikki tomonlama tarmoq effekti" tushunchasini kiritdilar. Ular platformaning bir tomonidagi foydalanuvchilar soni ortishi bilan boshqa tomondagi ishtirokchilar uchun qiymat ham ortib borishini isbot qildi. Bu hodisa raqamli bozor platformalari uchun ayniqsa muhim bo'lib, platforma xaridorlar va sotuvchilar o'rtasidagi koordinatsiya muammosini hal etishda markaziy rol o'ynaydi.

G. Parker, M. Van Alstyne va S. Choudary (2016) "Platform Revolution" asarida raqamli platformalarning an'anaviy biznes modellaridan qanday farq qilishini va ularning bozor tartibga solishidagi roli bo'yicha keng qamrovli tadqiqot olib bordilar. Ushbu mualliflar platformalar iqtisodiyotini tizimli ravishda tahlil qilib, yangi boshqaruv modellarini taklif etdilar.

MDH makonida raqamli bozor platformalari bo'yicha ham bir qator tadqiqotlar olib borilgan. Rossiyalik iqtisodchi A.V. Tsvetkov (2019) raqamli platformalarning tovar bozorlarida raqobatni rivojlantirishdagi rolga bag'ishlangan tadqiqotida platforma-asosli yondashuvning an'anaviy tartibga solish usullariga nisbatan ustunliklarini ko'rsatib berdi.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot va ichki bozorni tartibga solish masalalari bo'yicha ham bir qator tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. I. Toshmatov va B. Xasanov (2021) ishlarida O'zbekistonda e-tijoratni rivojlantirishning huquqiy va iqtisodiy asoslari tahlil qilingan. A. Ergashev (2022) esa raqamli transformatsiya sharoitida iste'mol bozorini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini o'rganib, bir qator tavsiyalar ishlab chiqdi.

Ushbu adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli platformalar bozorni tartibga solishning samarali vositasi sifatida xalqaro miqyosda tan olingan, ammo O'zbekistonga tatbiqan bunday tadqiqotlar hali yetarlicha amalga oshirilmagan. Shu sababli mavzuning ilmiy va amaliy ahamiyati katta.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi ilmiy usullar qo'llanilgan: tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, statistik

tahlil, iqtisodiy modellashtirish va umumlashtirish usullari. Axborot bazasi sifatida O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlari, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlari, xalqaro moliya tashkilotlari (Jahon banki, XVF) tadqiqotlari hamda ilmiy adabiyotlardan foydalanildi.

Raqamli platformalarning bozorga ta'sirini baholashda tarmoq effekti nazariyasi, ko'p tomonlama bozorlar modeli va tranzaksion xarajatlar nazariyasiga tayanildi. Tadqiqot davomida O'zbekistondagi yetakchi raqamli savdo platformalari (Uzum Market, Olx.uz, Click, Payme va boshqalar) faoliyati qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, Xitoy, Koreya, Singapur va Estoniya kabi davlatlarning raqamli bozor tartibga solish tajribasi o'rganildi.

Tahlil va natijalar

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot so'nggi yillarda jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda. 2023 yil ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat aholicining internet foydalanuvchilari ulushi 77,5 foizni tashkil etdi. Elektron tijorat aylanmasi 2022 yilda 3,2 trln so'mni, 2023 yilda esa 5,8 trln so'mni tashkil qilib, o'tgan yilga nisbatan 81,3 foizga o'sdi. Mobil to'lov tizimlari orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi 2023 yilda 280 trln so'mdan oshdi.

Hozirda O'zbekistonda quyidagi asosiy raqamli platformalar faoliyat yuritmoqda:

Platforma turi	Misollar	Bozordagi ulushi (taxminiy)	Asosiy funksiyasi
Marketplace (B2C)	Uzum Market, Humans	~45%	Tovar sotish va xarid qilish
Classifieds (C2C)	OLX.uz, avtoelon.uz	~25%	Ikkilamchi bozor savdosi
To'lov platformalari	Payme, Click, Uzum Bank	~20%	Moliyaviy hisob-kitoblar
Xizmat platformalari	Yandex Taxi, Workly	~10%	Xizmatlar bozori

1-jadval. O'zbekistondagi asosiy raqamli platformalar tasnifi (Muallif tomonidan tuzilgan)

Raqamli platformalar ichki bozorni tartibga solishda quyidagi asosiy funksiyalarni bajarishi mumkin:

Birinchiidan, narx shaffoqligini ta'minlash. Raqamli platformalar turli sotuvchilarning narxlarini real vaqt rejimida taqqoslash imkonini beradi. Bu holat narx raqobatini kuchaytiradi va iste'molchilarning manfaatlarini himoya qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan raqamli bozorlar mavjud mamlakatlarda tovarlar narxi an'anaviy savdo kanallariga nisbatan o'rtacha 15-20 foizga past bo'ladi.

Ikkinchiidan, sifat nazoratini amalga oshirish. Platformalardagi reytinglar va sharhlar tizimi sotuvchilarda sifatni oshirishga intilishni kuchaytiradi. Iste'molchilarning fikr-mulohazalari asosida qurilgan reputatsiya mexanizmi an'anaviy bozor nazoratidan ko'ra samaraliroq ishlashi mumkin.

Uchinchiidan, raqobat muhitini shakllantirish. Raqamli platformalar geografik to'siqlarni yo'q qilib, mahalliy va regional sotuvchilar o'rtasidagi raqobatni kuchaytiradi. Bu o'z navbatida monopolistik tendentsiyalarni cheklaydi va iste'molchilar uchun ko'proq tanlov imkoniyati yaratadi.

To'rtinchiidan, tranzaksion xarajatlarni kamaytirish. R. Kouz nazariyasiga ko'ra, bozorni tartibga solishning samaradorligi ko'p jihatdan tranzaksion xarajatlar darajasiga bog'liq. Raqamli platformalar qidiruv xarajatlari, muzokaralar va shartnomalar tuzish xarajatlari hamda monitoring xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi.

Xitoy tajribasi ayniqsa e'tiborga loyiq. Alibaba Group tomonidan yaratilgan ekotizim (Taobao, Tmall, Alipay) nafaqat savdo platformasi, balki bozorni tartibga solishning keng qamrovli mexanizmi sifatida ishlaydi. Hukumat ushbu platformalar orqali soliq ma'muriyatini, sifat nazoratini va iste'molchi huquqlarini himoyani real vaqt rejimida amalga oshiradi.

Koreya Respublikasida "K-Digital" dasturi doirasida savdo platformalari majburiy sertifikatlash tizimiga ulangan bo'lib, bu orqali sohta mahsulotlar muomalasini deyarli to'liq tugatishga erishildi. Singapurda esa hukumat va xususiy platformalar o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan "smart market" modeli muvaffaqiyatli tatbiq etilmoqda.

Estoniya tajribasi ham alohida ahamiyatga ega. Bu mamlakatda davlat ma'lumotlari bazalari raqamli platforma sifatida ochilgan bo'lib, biznes subyektlari ularga real vaqt rejimida kirib, litsenziyalar va ruxsatnomalar to'g'risidagi axborotni tekshirishi mumkin. Natijada bozor tartibga solish xarajatlari sezilarli darajada qisqardi.

O'zbekistonda ichki bozorni raqamli platformalar orqali tartibga solish uchun quyidagi imkoniyatlar mavjud:

Institutsional imkoniyatlar. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi, "Elektron

Learning and Sustainable Innovation

tijorat to'g'risida"gi qonun (2015) va tegishli Prezident farmonlari raqamli bozor platformalarini rivojlantirishning huquqiy asosini yaratgan. Davlat "yagona darcha" tamoyili asosida raqamli platformalarni joriy etishga tayyorlik bildirmoqda.

Texnik imkoniyatlar. Mamlakat bo'ylab kengayib borayotgan internet infratuzilmasi, mobil aloqa tarmoqlarining faol rivojlanishi va yosh texnologiyayparast aholining ko'pligi raqamli platformalarni keng tarqatish uchun qulay muhit yaratmoqda.

Shu bilan birga, bir qator muammolar ham mavjud. Raqamli savodxonlikning hali past darajada ekanligi, ayniqsa qishloq joylarda; me'yoriy-huquqiy bazaning to'liq shakllanmaganligi; to'lov infratuzilmasining hali barcha hududlarni qamrab olmasligi va kiberxavfsizlik muammolari — bular bozorni raqamli platformalar orqali tartibga solish yo'lida asosiy to'siqlar hisoblanadi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli platformalar O'zbekistonda ichki bozorni tartibga solishning samarali va zamonaviy vositasi bo'lishi mumkin. Xalqaro tajriba, ayniqsa Xitoy, Koreya va Estoniya misolida ko'ringanidek, raqamli platformalar narx shaffofligini oshirish, raqobat muhitini kuchaytirish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Milliy raqamli bozor platformasini yaratish. Davlat va xususiy sektor hamkorligida O'zbekistonda yagona milliy raqamli bozor platformasini barpo etish tavsiya etiladi. Ushbu platforma barcha litsenziyalangan savdogarlarning mahsulot va xizmatlarini ro'yxatga olishi, narxlar monitoringini real vaqt rejimida amalga oshirishi hamda iste'molchi shikoyatlarini qabul qilishi lozim.
2. Integratsiyalashgan ma'lumotlar tizimini shakllantirish. Soliq ma'muriyati, sanitariya nazorati, mahsulot sertifikatlash va bozor monitoringi tizimlarini yagona raqamli platforma orqali ulash zarur. Bu ma'lumotlar almashinuvini soddalashtiradi va tartibga solish xarajatlarini kamaytiradi.
3. Raqamli savdo infrastrukturasi rivojlantirish. Barcha hududlarda, ayniqsa qishloq joylarda, raqamli to'lov vositalarini keng joriy etish, logistika tarmoqlarini rivojlantirish va raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha dasturlarni amalga oshirish tavsiya etiladi.
4. Huquqiy bazani takomillashtirish. Raqamli platformalar faoliyatini tartibga soluvchi maxsus qonun hujjatlarini ishlab chiqish, platformalar uchun mas'uliyat me'yorlarini belgilash va iste'molchilarni onlayn manzildan himoya qilish mexanizmlarini

qonunlashtirish zarur.

5. Xalqaro tajribani o'rganish va tatbiq etish. Raqamli bozor tartibga solish sohasida ilg'or tajribaga ega bo'lgan mamlakatlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, o'zbek mutaxassislarini qo'shimcha tayyorlash va xalqaro standartlarni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq.

Yuqoridagi tavsiyalarni izchil amalga oshirish O'zbekistonda ichki bozorni tartibga solish samaradorligini oshiradi, iste'molchilar manfaatlarini to'liqroq ta'minlaydi va mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga muhim hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi PF-6079-son Farmoni "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonuni. 2015 yil 29 aprel, O'RQ-391-son. — Toshkent, 2015.
3. O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ko'rsatkichlari. 2023 yilgi yillik to'plam. — Toshkent: DSQ, 2024.
4. Rochet, J.-C., & Tirole, J. (2003). Platform competition in two-sided markets. *Journal of the European Economic Association*, 1(4), 990–1029.
5. Parker, G., & Van Alstyne, M. (2005). Two-sided network effects: A theory of information product design. *Management Science*, 51(10), 1494–1504.
6. Parker, G., Van Alstyne, M., & Choudary, S. P. (2016). *Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy and How to Make Them Work for You*. New York: W. W. Norton & Company.
7. Цветков, А. В. (2019). Цифровые платформы как инструмент развития конкуренции на товарных рынках. *Вопросы экономики*, (7), 44–62.
8. Toshmatov, I., & Xasanov, B. (2021). O'zbekistonda elektron tijoratni rivojlantirishning huquqiy va iqtisodiy asoslari. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, (3), 112–124.
9. Ergashev, A. (2022). Raqamli transformatsiya sharoitida iste'mol bozorini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari. *Bozor, pul va kredit*, (4), 78–89.
10. World Bank Group. (2023). *Uzbekistan Digital Economy Assessment*. Washington D.C.: World Bank.
11. Jahon banki. (2022). O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha ma'lumotnoma. Toshkent: Jahon banki O'zbekistondagi vakolatxonasi.
12. Evans, D. S., & Schmalensee, R. (2016). *Matchmakers: The New Economics of Multisided Platforms*. Boston: Harvard Business Review Press.